

Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri*

The Social Aspects of Poverty and Culture of Poverty

Gamze AKSAN**

ÖZET

Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün toplumsal görünümü konusunda yapılmış olan bu çalışma teorik ve uygulamalı olmak üzere, genel olarak iki bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde yoksulluk kavramının mahiyeti, nasıl algılandığı, yoksullukla ilgili başat yaklaşımlar ve yoksulluğun sosyal dışlanma ile ilişkisine değinilmiştir. Ayrıca sosyolojide yoksullukla ilgili kuramsal perspektiflerin yanı sıra yoksulluğu bir yaşam tarzı olması boyutu ile ele alan “yoksulluk kültürü” kavramı değerlendirilmiştir. Çalışmada daha sonra ise genel olarak yoksulluğu, özelde de bir yaşam tarzı olarak yoksulluğu betimlemeye çalışan bir alan araştırmasının bulgularına yer verilmiştir. Uygulama süreci sonrasında 1080 görüşme cetvelinden elde edilen veriler istatistiksel testler kullanılarak yorumlanmıştır. Bu anlamda özellikle resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarından yardım alan yoksullara ilişkin önemli bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi, Yoksulluk Kültürü.

Çalışmanın türü: Araştırma

ABSTRACT

Poverty is an universal phenomenon we encounter as both cause and effect of many social problems, seen almost in all societies, and particularly, and in the recent years, discussed on it and attempted to be produced solution ways. As known, poverty is, just as in every period of history, one of the most important social problems that many countries are also obliged to cope with at present days. In related to prevent this social problem, although a variety of solution ways were produced throughout history and applied, as a result of changing social conditions, problem of poverty has become more complicated in every passing days with the effect of differing economic, social, political, cultural, and psychological factors. First of all, the poor persons, who cannot contribute to the requirement of qualified labor, one of the major block stones of economic activities, are seen as a risk factor, particularly economic point of view in the society they live. The fact that they do not participate in the process of social labor and that they make a living with only welfares are also an important problem source for the economy of country.

It is impossible to say that poverty brings problem for only the other people in the society. Poverty certainly influences everybody living in the society. The dimension of influence differs according to the individuals facing to the poverty, but it is clear that the children being devoid of possibilities providing with existing as themselves in the society and of having a good future experience the poverty more intensively compared to the other individuals.

Another point becoming remarkable in becoming that poverty problem is one of the most important problems of today is closely related to the process of social exclusion the poor persons live. Along with the prosperity that increases, due to a number of disintegration experienced in the society economically, socially, culturally, and spatially from a lot of aspects, many individuals, who differ thoroughly and become unfamiliar to each other other's living stepdads, live together with the poor persons. The disintegrations, which may be experienced in social structure, certainly include the threatening elements for the social order.

As known, the most basic discussion about poor people are economic axial. Even though these pioneer studies and discussions are carried out, predominating socioeconomic features, it is possible to say that the problem is considered with the more holistic approach. These holistic approaches facilitated to be taken steps toward improving the poverty at least. While this study is shaped in order to introduce sociologically the dimensions of both phenomenon and problem of poverty, “the theory of poverty culture “based on “the views on transforming of poverty into the life style” are also mentioned. Specifically, this study must be evaluated as the search of understanding how the problem “welfare”, one of the practices of social state toward improving poverty and a highly problematic for today's liberal economies, exists in the practical plane and how a relationship way produces. In this context, in the study, before anything else, what the poverty is; from which aspects of is discussed; and the concepts and processes on poverty are considered in a theoretical plane. Then, that sociology, whose fundamental matter is social order, discusses the phenomenon poverty on how an axis, is attempted to be analyzed and mentioned about discussions on poverty culture and the effect of social exclusion factor through the problematic “forming of poverty a lifestyle”.

Poverty is a phenomenon having the concrete indicators in social structure. Still, in the scope of this study, a field survey analyzing the situation the poor people are incorporated with the action dimensions of poor life was carried out. In this context, the perception way related to the poverty and poor life were attempted to be read through the poor people receiving welfare, specifically. Through official institutes and non-governmental organizations, since the field survey carried out with the poor people receiving welfare from these institutes continuously include the poor people receiving welfare, it includes the important clues about the lifestyle of poor people we can consider in this category. On the other hand, this study can be considered

* Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda 2009 yılında kabul edilmiş olan “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri” başlıklı tezin özetidir.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi

important in terms of introducing and analyzing comprehensively the poverty profile in the province Konya, one of the major cities of Turkey and that also includes strong civil dynamics in the sense of social aid

As we mentioned earlier, its first part is a place where the phenomenon poverty is considered and discussed in theoretical plane. With movement from this point, first of all, it is touched on that the essence of the concept poverty, then the phenomenon poverty in the literature is considered from theoretical point of view, and the studies of pioneer poverty are mentioned. In the next title, one makes observations on poverty through Turkey and statistical data obtained from the results of studies carried out in Turkey are created. Later, the qualifications, general concepts, definitions, and processes on the social views of poverty are included. In this context, the arguments about what the problem poverty is are attempted to be portrayed in their general lines. In another part taking place in the first section, the ways the poverty is considered in sociology are focused on. In this context, the relationship between social stratification and poverty and what the poverty means in terms of the problem poverty and Weberian and Marxist perspectives in functionalist theory are discussed.

The analyses about the theory of poverty culture are also included in the first section. As known, the fact that the lifestyle the poverty created becomes an established culture between the poor individuals is of course can be reason for various social problems. But, from the other aspect, the thesis of poverty culture caused major critics on the point of evaluating the poor people. In the study, the theory of poverty culture is interpreted on the axis of the discussions mentioned after analyses about the essence of theory, generally. The second section of study is divided into two parts in itself. The first part includes the information and data on the methodology of study. Here, besides the aim, universe, limitations, type, and technique of field survey are specified, the specifications of questionnaire used in the survey are mentioned. Then, the findings obtained from the survey are included. In this context, the social indicators of poverty and poor living and their economic and social dimensions are analyzed. The analysis of attitudes of poor individuals interviewed related to some statements about poverty is carried out.

Finally, in the light of field survey, the social views of poverty and poverty culture are attempted to be portrayed and theoretically, assessments about some statements are made. The results of this study is compared to the prototype presented by theoreticians of poverty culture about the situation they expressed with this definition. As a result of this comparison, while the poverty culture is defined, the troubles of introducing the strict cliché variables are touched on. In this context, it is concluded that the poor persons, especially those receiving welfare periodically have similar life conditions in emotional, physical, environmental, and economic senses and share the same troubles. However, that the similarities of interest do not match to some part of prototypes presented by the theoreticians of poverty culture and that they have remarkable differences with the influence of cultural and religious elements are under consideration. Indeed, this is also a situation belonging to the relative nature of poverty. Just as culture guises an inherent form, being affected from certain social elements, the poverty culture also presents a structure forming with all dynamics affecting the environments they emerge and form.

Keywords:

The type of research: Research

Giriş

Bilindiği gibi yoksulluk, tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de birçok ülkenin baş etmek zorunda kaldığı en önemli toplumsal sorunlardan birisidir. Bu toplumsal sorunu önleme ile ilgili olarak tarih boyunca çeşitli çözüm yolları üretilmiş ve uygulanmış olmasına karşın değişen toplumsal şartların sonucu olarak farklılaşan ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve psikolojik faktörlerin etkisi ile yoksulluk sorunu gün geçtikçe daha karmaşık bir hal almıştır. Her şeyden önce iktisadi faaliyetlerin en önemli yapı taşlarından birisi olan nitelikli iş gücü gereksinimine katkıda bulunamayan yoksullar, içinde buldukları toplumda özellikle de ekonomik yönden risk faktörü olarak görülmektedir. Toplumsal emek sürecine katılmayıp sadece yardımlarla geçinmeleri de yine ülke ekonomisi için önemli bir problem kaynağıdır.

Yoksullukla ilgili en temel tartışmalar ekonomi eksensidir. Bu öncül çalışmalar ve tartışmalar sosyo-ekonomik özellikler ön planda tutularak yapılmışsa da artık daha bütüncül bir yaklaşımla sorunun ele alındığını söylemek mümkündür. söz konusu yaklaşımların etkisiyle yoksulluğu en azından iyileştirmeye yönelik adımların atılmasını kolaylaştırmıştır. Bu çalışma, yoksulluğun hem olgu hem de sorun boyutlarını sosyolojik olarak ortaya koyma amacı ile şekillenirken “yoksulluğun yaşam tarzına dönüşmesi” görüşlerini temellendiren “yoksulluk kültürü kuramı” na da değinilmiştir. Özelde ise bu çalışma, yoksulluğu iyileştirmeye dönük olarak sosyal devlet uygulamalarından birisi olan ve aslında günümüz liberal ekonomileri için oldukça tartışmalı “yardım” meselesinin pratik düzlemde nasıl var olduğunu ve nasıl bir ilişki biçimi ürettiğini anlama arayışı olarak da değerlendirilmelidir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle yoksulluğun ne olduğu ve hangi açılardan tartışıldığı, yoksulluğa ilişkin kavramlar ve süreçler teorik düzlemde ele alınmıştır. Daha sonra temel meselesi toplumsal düzen olan sosyolojinin yoksulluk olgusunu tartışma eksenlerinden biri olan ve yoksulluğun bir yaşam tarzı oluşturması sorunsalını ifade eden yoksulluk kültürü kuramına ve sosyal dışlanma faktörünün yoksulluğa etkisine değinilmiştir.

Yoksulluk, toplumsal yapıda somut göstergelere sahip olan bir olgudur. Yine bu çalışma kapsamında, yoksulların içinde bulunduğu durumu yoksul yaşantının etki boyutları ile analiz eden bir alan araştırması

yapılmıştır. Bu çerçevede yoksulluk ve yoksul yaşantıya ilişkin algılama biçimi özelde yardım alan yoksullar üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla bu kurumlardan sürekli yardım alan yoksullarla yapılmış olan alan araştırması, yardım alan yoksulları kapsamı dolayısıyla bu kategoride düşünebileceğimiz yoksulların yaşam tarzına ilişkin önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Diğer taraftan bu araştırma, Türkiye'nin en önemli şehirlerinden biri olan ve ayrıca toplumsal yardımlaşma anlamında da oldukça güçlü sivil dinamikleri barındıran Konya ilindeki yoksulluk profilinin kapsamlı biçimde ortaya konması ve analiz edilmesi açısından önemli sayılabilir.

Yoksullukla İlgili Temel Kavramlar

Yoksulluk

Yoksulluk, insanlık tarihinin en eski toplumsal sorunlarından birisidir. Ancak yoksulluğun geçmişi her ne kadar çok eskilere dayanıyor olsa da literatürde üzerinde görüş birliğine varılmış bir yoksulluk tanımından söz etmek güçtür. Yoksulluk literatürü de genellikle yoksulluğun ne kadar tartışmalı bir konu olduğundan bahsederek giriş yapar. Zira tanımlar, yoksullara bakış açılarına göre farklı değerler sistemine sahip bir toplumsal yapıdan diğerine, zaman faktörünün de etkisi ile değişkenlik göstermektedir. Yoksulluk olgusunun mahiyetinde bulunan bu çok çeşitli ilişkiler ağı sebebiyle de tek tip bir tanım ve reçete ortaya koymak mümkün değildir (Özügürlü, 2002: 175; Şenses, 2006: 62; Oktik, 2008: 26). Yoksulluk ile ilgili kavram ve tanımlamalarda öne çıkan husus ise genellikle araştırmacının yoksulluğu anlatmada neyi baz aldığı ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla, araştırmacının analiz etmek istediği asıl öğeler, oluşturdukları tanımın belirleyici unsurları olmaktadır.

En genel ifade ile yoksulluk, maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden bir durumdur (Marshall, 1999: 825). Dünya Bankası ise (2000) yoksulluğu “refah durumundan belirgin bir biçimde mahrum olma” şeklinde açıklar. Refah durumunun ne olduğunu tanımlayacak olursak, bir yaklaşıma göre genellikle bu, bütündeki mallar üstünde hak iddia edilmesi ile ilgilidir. Dolayısıyla insanlar kaynakları iyi yönetirlerse eğer, daha iyi bir durumda olurlar. Söz konusu düşüncedeki temel nokta, hane halkı veya bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklara sahip olup olmadığıdır. Bu durumda tipik olarak yoksulluk, bireyin geliri veya tüketimi ile fakirlik alt sınırı olarak kabul edilen eşiği karşılaştırarak ölçülür. Bu, en genel manzardır, yoksulluk böylelikle finansal bir terim olarak görülür ve birçok yoksulluk analizinin başlangıç noktası olarak karşımıza çıkar. Refaha dair ikinci yaklaşım ise, insanların belirli iyi tüketim tarzları bağlamında, yeterli yiyecekler, sığınacak yer veya sağlık güvenceleri ya da eğitim imkânlarını elde edip edemediklerinin sorgulanması şeklindedir. Bu görüşteki analistin yoksullukla ilgili daha geleneksel finansal ölçütlerin ötesine geçmesi gerekir, örneğin besin yoksunluğu, çocukların yeterince tüketip tüketemediklerinin test edilmesi; eğitim yoksunluğu ise okur yazar olup olmadığına bakılarak ya da aldıkları formal eğitim miktarının test edilmesi ile ölçülebilir¹. Yoksulluğu, salt maddi kaynaklardan yoksun kalınmasının yanında, günümüz toplumlarında var olabilmenin ön koşulları arasında sayabileceğimiz belirli öğelerden, belirli hizmetlerden de yoksun olunması bağlamında açıklayan bu yaklaşım, yoksulluk olgusunun ekonomiyle ilgisine ek olarak önemli sosyal boyutlara da işaret ettiğini açıkça göstermektedir.

Mutlak ve Görelî Yoksulluk

Yoksulluğu anlamaya ilişkin olarak sosyologlar ve araştırmacılar tarafından tercih edilen başat iki farklı yaklaşım mutlak ve görelî yoksulluktur. Bu başat yaklaşımlar hem yoksulluğu anlama hem de açıklama bağlamında önemli sınırlar çizerken araştırmacıya yoksulluğa hangi perspektiften bakacağı noktasında yardımcı olmaktadır. Söz konusu yaklaşımların yanı sıra yoksulluğun olgu ve sorun boyutlarına işaret ederek toplumsal görünümünü tanımlayan birçok kavramsallaştırmanın varlığından bahsedilebilir. Bunlar genel olarak birincil yoksulluk, insani yoksulluk, döngüsel yoksulluk, subjektif yoksulluk, ultra/olağanüstü yoksulluk, gelir yoksulluğu, yeni yoksulluk, kalıcı yoksulluk kırsal ve kentsel yoksulluk, kadın ve çocuk yoksulluğu olarak sıralanabilir.

¹ Bkz. Poverty Manual, All, JH Revision of August 8, 2005, page, 8 (siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/PMch1.pdf)

“Mutlak yoksulluk” kavramı ile hane halkı ya da bireylerin, biyolojik anlamda olağan yaşantılarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları yiyecek, barınak ve minimum sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan asgari gelir ve harcama düzeyleri ifade edilmektedir (Erdem, 2006: 327; Kuyurtar, 2003: 111). Dolayısıyla bu tanımlamada maddi kaynaklardan yoksun olma durumu ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan bu yoksulluk halinin evrensel olarak geçerli görülmesi söz konusudur. Bu bağlamda insanın geçimlik standartlarının aynı yaş ve fiziksel özellikleri taşıyan bütün insanlar için, nerede yaşadıkları fark etmeksizin benzerlikler taşıdığı düşüncesinden hareketle, belirtilen standardın altına düşen bireyler, yoksul olarak kabul edilir (Giddens, 2005: 309).

Genellikle yoksulluk tanım ve ölçümlerinde hakim yaklaşım olan mutlak yoksulluk (sınırı) yaklaşımının tarihsel kökeni, 19. yüzyıl öncül çalışmalarına dayanır ve gelir/tüketim harcamaları kıstaslarına göre oluşturulmuştur. Bu yaklaşıma göre yoksulluk genellikle insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olmamaları veya mutlak asgari refah düzeyinin altında kalmaları ile yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyacın karşılanamaması önem kazanır. (Alagh’dan akt., Şenses, 2006: 63). Mutlak yoksulluğun temel belirleyicilerinden olan “ihtiyaç”, “refah” ve “kaynaklar”ın tanımının belirsizliği ve yoruma açıklığı dolayısıyla yoksulluğun ölçülmesinde belirli sıkıntılar ortaya çıkmaktadır (Şenses, 2006: 63). Aynı zamanda yoksulluk, içerisinde bulunduğu toplumun dinamiklerinin etkisi ile karakterize olduğu gerçeği ile birlikte düşünüldüğünde, bu kavramsallaştırmanın “mutlak” kısmında neyin asıl ölçüt olacağı önemli bir tartışma konusu olmuştur.

Görelî yoksulluk ise toplumun ortalama refah düzeyinin belirli bir oranının altında olmayı ifade etmektedir (Üstün, 2007: 9) ve sağduyu ile makul, kabul edilebilir yaşam standartları, yaşam tarzları ve eğilimler dikkate alınarak ölçülür (Haralambos, 1985: 143). Söz konusu kavramda, içinde yaşanılan toplumdaki asgari yaşam düzeyine sahip olup olamamak belirleyici özelliştir (Erdem, 2006: 327). Bu anlamda, mutlak yoksulluk kavramı ile sadece gıda yoksulluğu ön plana çıkarken göreceli/görelî yoksullukta ise kişi başına düşen ortalama gelir ve alt sınıfın geliri vurgulanmaktadır (Dansuk, 1997: 36). Görelî yoksulluk yaklaşımı, eşitsizliğin objektif ve subjektif sonuçlarını içermekte olduğu için mutlak yoksulluk yaklaşımına alternatif olarak daha çok tercih edilen bir yaklaşımdır. Çünkü mutlak yoksulluk ölçümleri ile ekonomik eşitsizlik ile ilgili tecrübeleri ve bunun sonuçları ile ülke içinde ya da ülkeler arasındaki farklı yaşam standartları konusunda yeterli tanımlama yapmak olanaklı değildir (Seaman, 2006a: 907).

Yoksulluk Sınırı

Yoksulluk olgusu genellikle belirli bir düzeye işaret eder. “Yoksulluk sınırı” adı verilen bu sınır, ailelerin geçim ihtiyaçlarına olanak tanımayan bir düzeyin altındadır (Erdem, 2006: 327). Yoksulluk ölçümlerinin köşe taşlarından biri olan bu yaklaşım yoksulu yoksul olmayandan veya aşırı yoksul olandan ayırmak için kullanılmaktadır (Uzun, 2003: 156). Ancak bu sınırın nereden ve neye göre çizilmesi gerektiği noktasında oldukça büyük anlaşmazlıklar bulunmaktadır.

Yoksulluk çizgisinin ortalama gelirden bağımsız bir biçimde, her alanda kullanılabilir kesin bir değer olarak belirlenmesinde üç ana başlık ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri olan asgari gıda harcaması yaklaşımına göre, mutlak yoksulluk sınırı bireyin günlük kalori gereksiniminin karşılandığı bir besin sepetinin maliyeti esasına göre belirlenmekte ve yaşa, cinsiyete ve yaşanılan yere göre farklı şekillerde hesaplanabilmektedir. İkinci yöntem olan temel gereksinimler yaklaşımı, asgari gıda harcamasının yanında gıda dışı harcamaları da içermektedir. Üçüncü yaklaşım ise hane halkı gıda harcamalarının tüm gelire oranının bir yoksulluk göstergesi olarak kullanılabilirliği düşüncesi ile gelirin belirli bir oranından fazlasını (genelde % 40) gıda harcamalarına ayıran hane fertlerini yoksul olarak tanımlamaktadır (Önder/Şenses, 2006: 201-202).

Ortalama bir hesaplama yöntemi ile mutlak yoksulluk sınırı, yoksulluğun evrenselliği ve satın alma paritelerinin farklılıkları da düşünülerek, az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1\$ kabul edilirken, Latin Amerika ve Karibler için bu sınır 2\$, Türkiye’nin de dâhil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4\$, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40\$ olarak belirlenmiştir. Dünya Bankası’nca hesaplanan bu parasal değerler Dünya Bankası’nın metodolojisi çerçevesinde düşünülmelidir. Asgari kalori

miktarna bağlı mutlak yoksulluk sınırı hesaplanırken bu metodoloji içerisinde kabul edilen varsayımlar çeşitlendikçe mutlak yoksulluk sınırı da değişkenlik göstermektedir².

İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk kavramı, gelir yoksulluğundan farklı olarak çok temel veya ‘tahammül edilebilir’ bir yaşam sürmek için gereken fırsat ve seçimlerden yoksunluğu anlatır (Kurşuncu, 2006: 15). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yeni geliştirilen bu ölçüt, gelir yoksulluğunda değinilen ve belirli miktarda yiyecek almak için gereken geliri tanımlayan “yoksulluk sınırı” kavramına/ölçütüne karşın “insanca yaşama imkânlarına sahip olma” durumunu tanımlama ve ölçme çabası içindedir. Gelişmekte olan ülkelerde insani yoksulluğun ölçütleri, üç kriter bağlamında hesaplanmaktadır. Buna göre, “yaşamdanda yoksun olma” insani yoksulluğun ilk kriteridir ve UNDP hesaplamalarında 40 yaş esas alınmaktadır. İkinci kriter olan eğitim kriterinde ise okuryazarlık baz alınırken bireyin sosyal ve ekonomik imkanlara sahip olması, üçüncü kriter olarak kabul edilmektedir. Ekonomik ve sosyal imkana sahip olma düzeyi ise yine üç faktörle ilgilidir. Sağlıklı işme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi, temel sağlık imkânlarından yoksun olan nüfus yüzdesi ve 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfus yüzdesi ortalamaları ile insani yoksulluk indeks değeri tespit edilmektedir³.

Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluk sadece maddi kaynaklardan mahrumiyet değildir. Yoksullar dışlanmayı bütünüyle yaşamaktadırlar(Bora, 2009: 23). Yoksulluk ile dışlanma arasındaki bu yakın ilişki dolayısıyla, yoksullukla ilgili en popüler kavramlardan birisi “sosyal dışlanma” kavramı olmaktadır. Genel olarak sosyal dışlanma, bireylerin ya da hanelerin; ya kaynaklardan ya da daha geniş bir ölçekteki cemaatle veya toplumla sosyal bağlar kurmaktan yoksun bırakılmaları sürecini karşılayan bir terimdir (Marshall, 1999: 150).

Dinamik bir sürece işaret eden sosyal dışlanma kavramı daha çok belirli imkânlardan mahrum bireylerin ya da grupların yaşamakta olduğu süreci tanımlamaktadır. Bu süreç, dışlanmaya maruz kalan bireylerin ya da grupların içinde buldukları sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerle birlikte şekillenmektedir. Diğer yandan sosyal dışlanma sağlık, eğitim gibi alanlardaki dışlanma boyutuna işaret etmektedir. Ekonomik dışlanma boyutu ise daha çok, gelir, üretim, mallar ve hizmetlerden faydalanma hakkı ve sorunları ile ilgilidir. Başka bir boyut olan politik dışlanma ise politik katılım ve fırsat eşitsizliğine dikkati çeker (Bhalla ve Lapeyre’den akt. Erdem, 2006: 327, 28). Bütün bu yönleriyle bireylerin hayatında çok kapsamlı etkilere sahip olan ve toplumsal sisteme dâhil olmayı olumsuz yönde etkileyen sosyal dışlanma süreci aslında genel anlamda bir vatandaşlık sorunu olmaktadır(Ekim, 2007: 81).

Sosyal dışlanmanın en belirgin özelliği, bireyin veya belirli bir grubun toplumla olan ilişkilerinin veya farklı refah kurumlarıyla olan bağlarının zedelenmesi veya kopması ifade etmesidir. Bireyin toplumla bağlarının kopması, toplumda dayanışma düşüncesinin zayıfladığına işaret eder (Sapancalı, 2005: 55). Diğer bir yandan yoksulların var oldukları toplumda neredeyse tüm alanlarından dışlanıyor olmaları, yoksulluğun derinleşmesinin önemli sonuçlarından birisidir (Erdem, 2006: 328). Yaşadıkları izolasyondan daha yüksek derecede zarar gören yoksulların yine yaşadıkları dışlanmayı nesilden nesile aktarması söz konusu olabilmektedir (Makdissi/Wodon, 2006: 335).

Diğer yandan sosyal dışlanmışlığa neden olan olguların birbiriyle karşılıklı ilişki içinde olması söz konusudur. Ayrıca bu faktörler sosyal dışlanmanın bazen nedeni olurken bazen de sonucu olabilmektedir. Örneğin sosyal dışlanma, bazı durumlarda bireylerin yoksul hale gelmesine sebep olurken bazen de yoksulluk sosyal dışlanmanın ana nedenlerinden birisi olarak kendisini gösterebilir. Ancak süreç her nasıl devam ederse etsin, sosyal dışlanma, yoksulluğun özellikle de manevi bağlamda daha şiddetli yaşanmasına sebep olabilen ve kalıcı problemleri var eden en temel problemlerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

² DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf>).

³ Bkz.: C.Can Aktan(ed.), “Dünyada ve Türkiye’de İnsani Yoksulluk”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002. (<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/dunya-insani-yoksulluk.pdf>)

Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk kültürü, kuramsal bir perspektif olarak yoksulluk literatüründeki teorik ve uygulamalı çalışmaların birçoğunda önemli yer tutar. Genel anlamda, başarı, sıkı çalışma ve kendine güvenin karşısı olan kadercilik, tevekkül ve aylıklık ile nitelendirilen bir kültürel ortamı anlatan ve nesilden nesile aktarılma eğilimini vurgulayan “yoksulluk kültürü” (Marshall, 1999: 826), yoksulluğu içinde yaşanan şartların etkilediği davranışlar ve tutumlar dizisi olarak tanımlamaktadır (O’Brian, 2006: 222). Söz konusu yaklaşımı benimseyenler için bu durumun nedeni ise ekonomik olmaktan çok psikolojiktir. Yoksullar yardım programlarına bağımlı hale geldikleri için çalışmazlar (Mead’ten akt. Ergun, 2005: 19). Bu yüzden yoksul bireylerden bu yaşam tarzını benimseyenlerin toplumsal yapıda üretim sürecine dâhil olmadıkları düşünülerek toplumun diğer kesiminin sırtında tabiri caizse “kambur” olarak görülmeleri söz konusudur.

Yukarıda genel olarak tanımladığımız bu nitelendirme aslında ilk defa, gelişmekte olan ülkelerdeki büyük kentlerde göçler nedeniyle oluşan sefalet mahallelerinde yoksulluk içinde yaşayan insanların yaşam tarzlarını ifade etmek için Amerikalı antropolog Oscar Lewis⁴ tarafından kullanılmıştır (Erdem, 2006: 332). Kavramı ilk kez 1959’da yayımladığı “Beş Aile” adlı eserinde kullanan Lewis, bu incelemesinde batı toplumuna ait yetmiş kadar yan kültürün iktisadi, sosyal ve psikolojik özelliklerini sıralamıştır (Türkdoğan, 2007: 184).

Yoksulluk kültürü kuramındaki “kültür” ise genel olarak belirli bir yaşama biçimini tanımlayan anlamı ile (Williams, 2007: 109) karşılık bulurken, Lewis tarafından daha çok antropolojik atıflarla kuşaktan kuşağa geçme boyutu ön plana çıkarılmıştır (Lewis, 1972: XXIII) Yine Lewis, kavramın her ne kadar “yoksulluk alt kültürü” olarak kullanımının teknik olarak daha uygun olduğunu belirtmiş olsa da literatüre “yoksulluk kültürü” şeklinde geçmesini sağlamıştır. Lewis’in amacı ise bir antropolog olarak yoksulluğu bir kültür, bir aşağı kültür olarak anlamak ve yoksulluğu kendi çerçevesi içinde rasyonel olarak, ailede kuşaktan kuşağa geçen bir yaşam şekli olarak tanımlamaktır. Farklı yerlerde yoksullukla ilgili yaptığı araştırmalarda ortak sorunlar ve ortak alışkanlıklar tespit eden Lewis’in böylelikle yoksulluk kültürü kuramını oluşturma gereği duyduğu söylenebilir.

Oscar Lewis’e göre (1965) yoksulluk kültürü, tarihte birbirini takip eden çeşitli olaylarda kendisini göstermektedir. Ancak bu durumun oluşmasını Lewis belirli koşullara bağlamaktadır. Kuramcıya göre yoksulluk kültürünü mümkün kılan bu koşullar, “para ekonomisi, ücretli işçilik ve kar amacı ile üretim, devamlı ve kapsamlı işsizlik, düşük ücretler, ya hükümetin baskısı sebebiyle ya da istenilerek sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin dar gelirli tabaka için sağlanamaması, çift taraflı akrabalık sisteminin varlığı ve son olarak hâkim sınıfta servet birikimine yönelen ve alt tabakadan olmayı kişisel yeteneksizliklere bağlayan değer yargısının olması” şeklinde sıralanmaktadır. İşte bazı yoksul gruplarda bu koşullar altında meydana gelen yaşam tarzı, Lewis’e göre aslında yoksulluk kültürüdür.

Bütün bunların yanında yoksulluk kültürü denilen yaşam tarzı, kesin tabakalarla ayrılmış, kişiselliğe aşırı biçimde eğilmiş bir kapitalist düzende aşağı sınıfın gösterdiği tepki ve koşullara uyma çabasını anlatır. Bu çaba, yüksek tabakanın oluşturduğu değer yargıları çerçevesinde bu tabakanın hedeflerine ulaştığını görmekten kaynaklanarak başarıya ulaşamamanın verdiği hayal kırıklığı ve çaresizliği yenmek için harcanan emeğin yansımalarıdır. Ancak yoksulluk kültürünün her zaman gelişmiş sınıfın koşullarına başkaldırma anlamına gelmediğini belirten Lewis; bu durumun var olduğu andan itibaren çocuklar üzerinde etkili olarak nesilden nesile aktarılmasının önemine ayrıca değinmektedir. Özellikle de yoksulluk kültürünün hakim olduğu yerlerde yaşayan çocuklar belirli yaşlarda, alt kültürün başlıca değerlerini ve davranış kalıplarını adeta yutarak psikolojik desteğin söz konusu olmadığı hayatlarında, şartları değiştirebilecek fırsatları değerlendiremezler (1965: LI-LIII).

Yoksulluk kültürüne sahip bireylerin ortak özellikleri ise Oscar Lewis’in kuramında şu şekillerde zikredilir. Öncelikle yoksulların arasında birlik olmayışı bu kültürün başlıca özelliği iken insanları yarı aç

⁴ Oscar Lewis’in yoksulluk kültürü kuramını oluşturmaya sağlayan araştırmalarını ve bu kuram hakkındaki temel görüşlerini içeren başlıca yayınları: Meksikalı beş yoksul ailenin konu alındığı “Beş Aile”(1959), yoksulluk kültürü içinde yaşayan Porto Riko’lu bir aileyi incelediği “İşte Hayat”(1965) ve yoksul bir Meksikalı köylü aileyi anlattığı “Sanchez’in Çocukları”(1972) adlı kitaplarıdır. Kitapların yayınlanma tarihlerinin çok eski olması ve baskılarının bulunmaması dolayısı ile bu çalışma da yazarın “Sanchez’in Çocukları” ile “İşte Hayat” adlı kitaplarına ulaşılmış ve yoksulluk kültürü ile ilgili bu yayınlarda geçen bilgilerden faydalanılmıştır.

yarı tok yaşatan yardım sistemleri yoksulluk ve umutsuzluğu azaltacağı yerde devam etmesini sağlamaktadır. Düşük ücretler, devamlı işsizlik ya da dar gelir ise bireylerin mülk edinme olanağının ortadan kalkmasına, para biriktirememeye ve gıda maddelerini yeterince temin edememeye yol açar. Bu koşullar ise kuramcıya göre, özel eşyaların rehin verilmesi, çevredeki tefecilerden ya da faizle para veren insanlardan para alma, eski giysi ve eşyaları kullanma gibi olumsuzlukları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca yoksulluk kültürünü benimseyenlerin çok azının refaha kavuştuğunu ifade eden Lewis; bu yaşam tarzına sahip olan yoksulların eğitim durumlarının eksikliğine, siyasi partilere üye olamadıklarına, ulusal refah kurumlarında istihdam edilmediklerine değinir. Bunlara ek olarak devletin kurumlarına ve temsilcilerine de güvenmeyen bu yoksul kesim dini kurumları da önemsememektedir (1965: LIV).

Yoksulluk kültürü içerisinde yaşayanların özellikleri ise genel olarak analık duygusunun olmaması, zayıf bir benlik yapısı, cinsiyetin karıştırılması, içgüdünün kontrol edilmemesi, kendini bırakma, tevekkül, kavgaya ve suça yatkınlık, alkol düşkünlüğünün yüksek olması ve bu günü yaşayarak yarını pek düşünmeme olarak ifade edilmiştir (Lewis, 1965: LVI). Aynı zamanda yoksulluk ve yoksulluk kültürü arasında da temel farklılıklara dikkati çeken Lewis için yoksullar arasında örgütlenme, onları bir arada tutacak, onlara bir ruh aidiyet duygusu verecek bir bağlanma biçimi olmadıkça ve eğitime olan istek düşük oldukça yoksulluk kültürü varlığını korumaya devam edecektir (Erdem, 2006: 333, 34).

Yoksul tüm insanların yoksulluk kültüründe zorunlu olarak yaşadıkları veya bu kültürü geliştirdiklerini söylemek yanıltıcıdır. Zira Lewis, Doğu Avrupa'da yaşayan Yahudilerin yoksul oldukları halde yoksulluk kültürüne tabi olmadıklarını belirterek bu durumun nedenini geleneksel zengin bir kültüre ve güçlü bir aidiyet duygusuna sahip olmaları ile açıklamıştır. Ayrıca yoksulluğun fiziksel şartları ortadan kalkması, yoksulluk kültürünün de ortadan kalkacağı anlamına gelmez. Yoksulluk kültürü bazen yoksulluğun maddi şartlarından bağımsız olarak da kendisini var edebilmektedir (Çiğdem, 2007: 210).

Ülkemizde ise yoksulluk kültürü, literatürde ilk defa Türkdöğün tarafından Lewis'in kuramındaki temel kriterler baz alınarak incelenmiştir. 1973 yılında Erzurum'daki gecekondu mahallelerinde uyguladığı araştırma yoksulluk kültürüne dair temel tezleri içerirken araştırmacının mekansal özellikleri bağlamında gecekonduları özellikle önemsemesi söz konusudur.

Türkdöğün'a göre (1974) batı ülkelerinde 19. yüzyılda başlayan sanayileşme, kent merkezlerinin kırsal alanlardan yoğun göçler almasına sebep olur. Bu kentlerde yeterli ve güçlü olanaklarının olmayışı nedeni ile ekonomik sosyal birçok anlamda problemler yaşayan bireyler kendilerini barındıracak ucuz konut ve yaşama sahalarına hücum etmişlerdir. Söz konusu durum, göç edenlerin aynı koşullardaki diğer bireylerle kentlerin sefalet çevrelerinde kolonileşmesine, dolayısıyla da "sanayileşmesiz kentleşme" sürecinin bir sonucu olan gecekonduların doğmasına neden olmuştur. Bu bireyler yaşadıkları fiziksel ve sosyal ortamın etkisi ile benzer tutum ve hayat tarzlarını paylaştıkları için, var oldukları toplumun egemen kültüründen ayrılarak zamanla kendilerine özgü bir yan kültür alanı oluşturmuşlardır. İşte bu yan kültür alanı ise genellikle yoksulluk kültürü olarak ifade edilen ortak yaşam tarzını anlatır. Gecekondu mahallelerinde yaşayan kesimin sürekli olarak ortak bir kültür meydana getirdiği sonucuna varan Türkdöğün'ın (1974: 78) genel anlamda Lewis'ten farklı olarak gecekonduları, yoksulluk kültürünün oluştuğu ana mekânlar olarak ele aldığı, özelde de tevekkül etmeyi dini bir bağlama taşıdığı söylenebilir.

Yoksulluk kültürü kuramının popüler bir kuram haline gelmesi ise 1960'larda Lewis'in söz konusu çalışmalarının yoksulların kültürel özelliklerini belirleme, koşullarını saptama ve ekonomik yoksunlukların kapitalist sistem içindeki yerini gösterme bağlamında büyük takdir görmesi ile büyük ölçüde ilişkilidir. Amerika Birleşik Devletlerinde çok geniş tartışmalara yol açan kuram, 1980'lerden itibaren yeni muhafazakar yaklaşımların güçlenmesine paralel olarak sosyal devletin fazla ilgilenmediği alanların bireysel sorumluluk ve gönüllü yardım temelinde aile, dinsel ve yerel topluluklara devredilmesi ile yeniden güncellik kazanmıştır. Özellikle de ekonomik liberalizmin çalışma refahı anlayışında ve sosyal politikalarda yoksulluk kültürü tezine büyük önem verilmiştir. Böylelikle de yoksulluk kültürü bağlamı tezler, yoksulların çalışmaya yönelik tutum ve davranışlarını tartışmaya açma ve daha fazla istihdam edilebilmelerini sağlama bağlamında hem söylemsel hem eylemsel düzlemde belirli bir popüleriteye sahip olmuştur (Sallan Gül/Gül, 2008: 67).

Metodoloji

Bu çalışmanın diğer kısmı yoksul bireylerin gerek ekonomik gerek sosyal ve kültürel yaşantılarını betimleyen bir araştırmayı içermektedir. Araştırmanın evreni, Türkiye'nin önemli büyük şehirlerinden biri olan Konya ilidir. Konya, diğer bütün büyük şehirler gibi "büyükşehir" olmanın getirdiği çoğu problemle yüzleşmektedir. Şüphesiz bunların en önemlilerinden birisi yoksulluk sorunudur. Yoksulluğun ve yoksulluk kültürünün yardım alan yoksullar üzerinden betimlendiği bu araştırmanın yerleşik bir yardım kültürüne sahip olan ve yoksullara yardım amaçlı bir çok sivil toplum kuruluşunun bulunduğu Konya ilinde uygulanması kanaatimizce anlamlıdır. Bu doğrultuda araştırmanın evreni Konya merkezindeki üç büyük ilçe olan Meram, Karatay ve Selçuklu ilçelerindeki mahalleler olarak belirlenmiştir.

Bu araştırma yoksulluk ve yoksulluğun işaret ettiği yaşam tarzının tespitine ve betimlenmesine yönelik bir çalışmadır. Araştırmada yoksulların yaşayış tarzları, maddi ve manevi dünyalarının betimlenmesi önemsenmiştir. Bu tespitlerde bulunabilmek için yaşam tarzları ve yoksulluk ve diğer genel dünya görüşleri ile ilgili bakış açıları, oluşturulan görüşme cetveli yardımıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bu araştırma olgular arası ilişkileri gösterme amacıyla olan betimleyici bir araştırmadır.

Araştırmanın örnekleme, Konya ilinde yaşayan, resmi kurumlar ve hayır derneklerinden düzenli yardım alan yoksul bireylerden oluşmaktadır. Bu doğrultuda resmi kurumların yanı sıra sivil toplum kuruluşu olarak faaliyet gösteren ve yoksullara yardım amacı taşıyan derneklerle görüşülmüş, ellerindeki adres ve dokümanlar dahilinde, Konya'da yaşayan ve yardım alan yoksulların toplam sayısının yaklaşık 30.000 civarında olduğu tespit edilmiştir. Tesadüfi örneklem tekniğinin kullanıldığı bu araştırmada, yoksulların Meram, Selçuklu ve Karatay ilçelerindeki dağılımları da önemsenerek toplamda 1080 kişi ile görüşülmüş ve bu doğrultuda yoksulluk ile yoksul haneler hakkında bilgi elde edilmiştir.

Bu çalışmanın alan araştırması kısmında kullanılan görüşme cetveli, yoksulluk ile ilgili olarak daha önceden yapılmış araştırmalarda kullanılan ölçeklerden esinlenerek oluşturulmuştur. İlk bölümde yer alan ve hane üyeleri ile ilgili genel bilgileri şematik olarak gösteren sorular, Kurşuncu'nun 2006 yılında yayımlanan, yüksek lisans tezi kapsamında hazırladığı kentsel yoksulluk araştırmasında kullanılan soru formundan faydalanılarak oluşturulmuştur. Yararlanılan diğer bir ölçek ise Türkdoğan'ın teorik kısımda da değindiğimiz yoksulluk kültürü ile ilgili olarak gecekondular üzerine yaptığı araştırmada kullandığı soru formudur. Bu soru formundan, yoksulluk kültürünün varlığını ölçmeye yarayan sorulardan bazılarının alan araştırmamızda kullanılması uygun görülmüştür. Evin durumu, yaşanan dış mekândan memnuniyet, fiziksel ve ruhsal sağlık durumu ile sosyal dışlanma boyutlarının ölçüldüğü sorular ise Levitas ve diğerleri tarafından 1999 yılında İngiltere'de yapılmış olan "Milenyum Yoksulluğu ve Sosyal Dışlanma" adlı araştırmada yer alan sorulardan faydalanılarak oluşturulmuştur. Son olarak ise yoksulların kendi bakış açılarından toplumda yoksulluk ile ilgili yaygın görüşlerle ilgili düşüncelerini öğrenmeyi amaçladığımız yargılar dizisi 5'li likert ölçeğine uyarlanmıştır.

Sonuç: Alan Araştırması Bulguları

Geçmişten bugüne toplumda yoksullarla ilgili genel olarak iki bakış açısının hakim olduğu görülmektedir. Yoksulluk ya yoksulun kendisi ile ilgilidir, kendi bireysel beceriksizliği yüzünden bu haldedir ve bu durumu toplumdaki diğer kişileri çoğunlukla ilgilendirmez. Ya da sistem, özellikle de kapitalist sistem ve liberal politikalar yüzünden yoksuldurlar, bizler de yoksullar gibi, yaşadığımız toplumun birer üyesi olduğumuz için onların yoksulluğundan önemli ölçüde sorumluyuzdur. Şüphesiz bu iki bakış açısı kendi içinde önemli problemlere sahiptir. Günümüzde ise bu anlayışlarda da nispeten değişimler yaşanmış yoksulluk daha bütüncül bağlamlarda ele alınmaya başlanmıştır. Bu durum, kendisini var eden sebeplerin sadece birine indirgenemeyecek kadar çok boyutlu olan yoksulluk sorunu ile ilgili umut verici bir durumdur.

Yoksulluk en genel ifade ile bireylerin hayatlarını normal şartlarda idame ettirebilmesi için ihtiyaçları olan kaynaklara yeterli ölçüde sahip olamaması anlamına gelir. Genel olarak ifade edecek olursak bu kaynaklar genellikle maddidir ve yoksul bireyler aslında maddi kaynaklardan yoksun oldukları için yoksuldurlar. Maddi kaynaklara sahip olamamak ise farklı yoksunlukları beraberinde getirir. Dolayısıyla maddi imkânlarla sahip olamayan bireyler toplumda eğitim sağlık gibi türlü hizmetlerden de yeterince faydalanamazlar. Aynı zamanda toplumdaki diğer insanlarla aralarındaki farklar dolayısıyla "farklı" görülüp

çeşitli alanlarda dışlanmalara mağruz kalırlar. Bu durum ise söz konusu yoksunlukların daha şiddetli yaşanmasına sebep olabilecek problemlere kapı aralayarak yoksulların var oldukları toplumda aidiyet problemleri yaşamalarına neden olabilmektedir. Diğer yandan yoksulluğun neden olduğu olumsuzluklar yoksul bireylerde kanıksanarak değişmez davranış kalıplarına dönüşebilir. Ayrıca yoksullar toplumsal emek sürecinden de kendilerini dışlayabilir, yardım programlarına bağımlı hale gelebilir ve bu doğrultuda ortak maddi çıkarlar olumsuz yönde etkilenebilir. Bu sayılanlar, günümüzde yoksulluğun ele alınışı ile ilgili hemen hemen en genel manzarayı yansıtır. Toplumda somut göstergelere sahip olan yoksulluğun genel bir betimlemesi niteliğinde olan bu çalışmanın alan araştırması sonuçlarının yorumu, kanaatimizce yoksulluğa ilişkin tespitler açısından daha anlamlı olacaktır. Bu düşünceden hareketle aşağıda alan araştırmasının sonuçlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Genel olarak yoksulluğun toplumsal görünümünden bir kesit sunmayı amaçladığımız bu çalışma, gelir azlığının belirleyici olmasının yanında daha farklı tartışmalara neden olabileceğini düşündüğümüz bir kategori olan yardım alan yoksulları kapsamaktadır. Bu kapsamda adreslere gidilerek görüşülen kişilerin resmi kurumlardan ve sivil toplum kuruluşlarından yardım aldıkları, yine bu kuruluşlardan alınan bilgiler dolayısıyla tarafımızca bilinmektedir. Ancak özel hayatın gizliliği ilkesi gereğince görüşülen kişilere, yardım aldıklarının bilindiği konusunda herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Görüşülen 1080 katılımcıdan kendi aylık gelirleri olanların büyük oranı 500-750 TL arasında aylık gelire sahiptir. Bu yoksul bireylerin çok büyük bir kısmı, dört ve dörtten fazla kişi ile aynı haneyi paylaşmakta ve söz konusu yoksul hanelerde genellikle bir kişi çalışmaktadır. Ayrıca bu ailelerin ekonomik yoksulluğu daha şiddetli yaşaması söz konusudur. Hanelerin toplam aylık geliri ise aylık olarak yine 500-750 TL arasındadır. TÜİK verilerine göre (2007) değerlendirdiğimizde, yoksul hanelerin çok büyük oranının yoksulluk sınırının altında yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Aylık harcamalarının ortalaması, aylık gelir ortalamaları ile oldukça yakın olan örneklemin istediği gibi bir yaşam sürebilmesi için talep ettiği asgari para ise yine ortalama olarak 1030 TL civarındadır. Görüşülen kişiler arasında aylık toplam hane geliri daha fazla olanların istediği gibi yaşam sürebilmek için daha fazla para talep ettikleri, analizler sonucu elde edilen bilgiler arasındadır.

Yoksul hanelerde yaşayan hane reisleri ve eşler, Türkiye’de yoksul profili ortalamalarına paralel olarak genellikle ilkokul mezunudur. Çocuklarda ise ilkokula devam edenlerin sayısı oldukça fazladır. Bununla birlikte yoksul hanelerde yaşayan çocukların okullaşma oranının çok yüksek seviyede olması araştırmamızda ortaya çıkan en önemli sonuçlardan birisidir. Bu durum bize örneklemini oluşturan yoksul ailelerin büyük çoğunluğunun, çocuklarının eğitimi konusunda kayıtsız olmadığını gösterir.

Genellikle yoksul hanelerdeki hane reisleri iş buldukları çalışmaktadır. Eşlerin çoğunluğu ise ev hanımıdır. Görüşülen kişilerin sosyal güvence olarak, yoksullara yönelik bir uygulama olan ve dilekçe ile başvurulup gerekli denetimler yapıldıktan sonra uygun görülmesi halinde yoksul vatandaşlara verilen yeşil karta sahip oldukları görülmektedir. Ancak sosyal güvencesi olmayanların oranları da oldukça yüksektir.

Alan araştırması sonucu ulaşılan en ilginç oranlardan birisi de hanenin ek gelir dağılımında ortaya çıkmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi alan araştırmasında, resmi kurum ve derneklerden yardım alanların isimlerinin gizli tutulması düşüncesine bağlı kalınarak adresler alınmış ve bu adreslerde ikamet eden bireylerle görüşülmüştü. Yapılan analizler sonucunda yardım aldığını bildiğimiz kişilerden büyük kısmının dernek ve resmi kurumlardan yardım aldığını kabul etmediği görülmüştür. Diğer bir taraftan görüşülen kişilerin büyük kısmı kendilerine yardım edileceği düşüncesine kapılmış ve bu düşüncelerini anketörlere belirtmişlerdir. Anketörlerin kaba gözlemleri ise, görüşülen kişilerin başka yerden yardım alamayacaklarını düşünerek almakta oldukları yardımları gizlemiş olabilecekleri doğrultusundadır.

Gelirleri oldukça az olan yoksul insanların aylık olarak ödemekle yükümlü oldukları giderleri de büyük oranda ara sıra ödemeleri söz konusudur. Yoksullara ihtiyaç duyduklarında ilk nereye başvuracakları sorulduğunda ise, öncelikle ailelerine sonra akrabalarına üçüncü olarak da dernek vakıf gibi kuruluşlara başvuracaklarını belirtmişlerdir. Sosyal devlet uygulamalarının bir uzantısı olarak yoksullara belirli konularda yardımda bulunan valilik, il sosyal hizmetler, belediyeler, kaymakamlıklar ve muhtarlıklar gibi resmi kurumların, yoksul bireylerin ekonomik sıkıntı yaşadığında başvuracağı ilk üç yerden birisi olarak tercih edilmesi, araştırmada ortaya çıkan en önemli sonuçlardandır. Bu durum bize, sosyal hayatta bireylerin yakın çevresi olarak daha samimi ilişkiler kurduğu komşu ve arkadaşların ekonomik sıkıntılarla ilgili paylaşımlarda artık ikinci planda olduklarını göstermektedir.

Görüşülen yoksul aile üyelerinin çoğunluğu, kirada yaşayan ve borç içinde olan kişilerdir. Ayrıca örneklem yarısına yakını yeterli sağlık koşullarına sahip olmayan, en önemlisi de ciddi yapısal problemlerle can güvenliğini tehdit eden mekânlarda yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Anketörlerin kaba gözlemleri de bu doğrultuda olmuştur.

Genel olarak örneklemin büyük kısmının, son iki yıldaki yaşam şartları için pek de olumlu düşüncelere sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Örneklemin oluşturduğu yoksul bireylerin çoğunlukla geleceğe dair herhangi bir beklentilerinin olmaması, analizden elde edilen önemli sonuçlardan bir tanesidir. Bu bulgular yoksulluk kültürü kuramında ifade edilenleri desteklemektedir.

Dışlanma hissiyatı ise en çok akrabalar dolayısıyla olurken yoksul insanlarda gelire dayalı yoksulluk arttıkça dışlanma oranının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, şahıslardan yardım kabul ettiğini belirten yoksulların en fazla gıda yardımı aldığı belirlenmiştir. Dindarlık düzeylerine baktığımızda ise görüşülen yoksul bireylerin dindarlık seviyesi oldukça yüksektir. Ayrıca örneklemin Türkiye’de dini vurgusu baskın bir nitelime olan muhafazakârlık veya İslamcılığa yakın bir siyasi duruşa sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Genellikle tevekkül etme ve kaderciliğin etkisi ile dine bağlanma duygularının güçlü olduğu düşünülen yoksulların siyasal kimliklerinin dini tutumlarına büyük oranda yakın olduğu bulgulanmıştır.

Yoksul insanların memnuniyet tutumlarını bütün olarak değerlendirdiğimizde ise büyük çoğunluğunun yaşamından memnun olduğunu ve şartlar her ne olursa olsun yine de yaşamaya değer olduğunu düşündüğünü söylemek mümkündür. Mesleklere ilgili düşüncelerde ise yoksul bireylerin kendileri için hayal etmiş oldukları mesleklerle çocuklarının yapmasını istedikleri meslekler arasında paralellik olduğu görülmektedir (öğretmenlik ve doktorluk). Genellikle hem devlet garantisi taşıyan hem de toplum nezdinde belirli bir prestije sahip olan meslekler, yoksul bireylerden oluşan örneklemin kendisi ve çocukları için hayal ettiği mesleklerdir. Diğer taraftan çocuklarının geleceği konusunda yoksulların büyük oranı umutlu görünse de toplumda, bu konuda fikri olmayanlarla umudu olmayanların daha yüksek orana sahip olduğu söylenebilir.

Yoksul bireyler, toplum vicdanında en önemli toplumsal değerleri ifade eden dürüstlük, doğruluk ve ahlak gibi olguları dinle ve dindarlıkla ilişkili olarak düşünme eğilimi taşıdıkları, ortaya çıkan sonuçlardan birisidir. Diğer büyük kesim ise bu değerlere sahip olma ile eğitilmiş olma arasında paralellik kurmuştur. Örneklemin oluşturduğu yoksul insanlara göre zenginlik ve fakirlik gibi aşlında kendilerini doğrudan ilgilendiren olgular doğruluk, dürüstlük ya da ahlaki değerlerle çok fazla ilgili değildir.

Yoksullukla ilgili genel yargılar konusunda ise örneklemin oluşturduğu yoksul insanların büyük ölçüde yoksulluğun kader olduğuna ve yoksul insanların toplumdaki diğer insanlar tarafından dışlandığına inandığı bulgulanmıştır. Ayrıca, maddi anlamda daha yoksun olan insanların yoksulluğu kadere bağlamaya daha eğilimli olduğu ortaya çıkmıştır.

Örneklemin büyük çoğunluğu yoksul insanların çocuklarının da aynı kadere mahkûm olacağı yargısına katılmamaktadır. Yoksul insanlara öncelikle devletin yardım etmesi gerektiği yargısı ise yoksulların büyük oranının tamamen katıldığı bir yargıdır. Yine yoksulların büyük oranının, yoksulluğun insanların çok çalışma ve emek sarf etme ile giderilebilecek bir durum olduğunu düşündükleri ve bu bağlamda eğitime de önem verdikleri görülmektedir. Ayrıca yoksul insanların çoğunluğu yoksulluğu tembelliğe bağlamakta ve yoksulluktan kurtulmada şans faktörüne önem vermektedir. Dolayısıyla en genel ifade ile yoksullar, toplumdaki yoksulların çevreleri tarafından dışlandıklarını düşünmekle birlikte çok çalışma, eğitim alma gibi bireysel çabalar ile yoksulluktan kurtulabileceğini ifadelerini desteklemektedirler. Yinede genel olarak yoksulların eğer şanslılarsa söz konusu durumlarından kurtulabileceklerini düşünen örneklemin, yoksulluğun kader olduğuna dair inancı da büyüktür. Yoksulların algısında devlet ise yoksullara yardım etme sorumluluğunu öncelikli olarak üzerine alması beklenen bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

AKTAN, C.Can(Ed.), (2002), “Dünyada ve Türkiye’de İnsani Yoksulluk”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara Hak-İş Konfederasyonu Yayını,(<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikincibol/dunya-insani-yoksulluk.pdf>, 11.02.09).

BORA, Tanıl, (2009), “Sadaka, Sosyal Yardım, Dayanışma, Örgütlenme” Birikim, sayı: 241, s. 19-24.

DANSUK, Ercan, (1997), Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi, DPT Uzmanlık Tezleri, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Ücretler ve Gelirler Dairesi Başkanlığı, Ankara, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/gelirdag/dansuke/yoksullu.pdf>, 11.02.2009)

DPT, (2001), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf>, 11.02.09).

EKİM, Başak, (2007), “Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Hak Temelli Yaklaşım: Avrupa Yoksulluk ile Mücadele Ağı”, TES-İŞ Dergisi, Haziran, s. 81-83.

ERDEM, Tevfik, (2006), “Yoksulluk”, *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, (Ed: Tevfik Erdem), Lotus Yayınevi, Ankara, s. 321-365.

ERGUN, Cem, (2005), Yoksulluk ve Enformel Sektör: Çöp Toplayıcıları Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

GIDDENS, Anthony, (2005), *Sosyoloji*, (Haz.: Cemal Güzel), Ayraç Yayınları, Ankara.

HARALAMBOS, Michael, (1985), *Sociology Themes and Perspectives*, University Tutorial Press, U.K.

KUYURTAR, Erol, (2003), “ Mutlak Yoksulluğa İlişkin İki Etik Yaklaşım”, *Deniz Feneri Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt:1, s. 110-122.

LEWIS, Oscar, (1965), *İşte Hayat*, (Çev: Vahit Çelikbaş), E Yayınları, İstanbul.

LEWIS, Oscar, (1971), *Sançez’in Çocukları*, (Çev: Leyla Ragıp), E Yayınları, İstanbul.

MAKDISSI, Paul/WODON, Quentin, (2006), “Defining And Measuring Extreme Poverty”, *Dynamics of Inequality and Poverty*, (Ed : John Creedy/ Guyonne Kalb), Research On Economic Inequality Volume 13, JAI Pres Publications, Nedherlands, s. 325-340.

MARSHALL, Gordon, (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.

O'BRIAN, R, (2006), “Culture Of Poverty”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 222-224.

OKTİK, Nurgün, (2008), “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Ed: Ayça Duru Sayıcı), Yakın Kitapevi Yay., İzmir, s. 21-57.

ÖNDER, H./ŞENSES, F., (2006), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*, Prof. Dr. Kemal Saybaşlı’ya Armağan, (Haz: B. Ülman/İ., Akça), Bağlam Yay., s. 199-221., İstanbul.

ÖZUGURLU, Aynur, (2002), “Yoksulluk Kavramına Çöplükten Bakmak”, *Yoksulluk ,Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed: Yasemin Özdek), TODAİE Yay., s. 175-192.

PANTAZİS, GORDON ve LEVİTAS(ed.), (2006), *Poverty and Social Exclusion in Britain*, Policy Press, UK.

SALLAN-GÜL, S./GÜL, H., (2008), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Ed: Ayça Duru Sayıcı), Yakın Kitapevi Yay., İzmir, s. 57-97.

SAPANCALI, Faruk, (2005), “AB’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, *Çalışma ve Toplum*, 2005/3.s. 51-70.

SEAMAN, Peter, (2006), “Relative Deprivation”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 906-907a.

ŞENSES, Fikret, (2006), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.

TÜRKDOĞAN, Orhan, (1974), *Yoksulluk Kültürü*, Atatürk Üniversitesi, Yayınları, No:336, Erzurum.

TÜRKDOĞAN, Orhan, (2007), *Kültür-Değişme ve Toplumsal Çözülme*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

UZUN, Ayşe Meral, (2003), “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, s. 155-173.

ÜSTÜN, Nejat, (2007), Sivas’ta Yoksulluk, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üni. S.B.E., Sivas.

WILLIAMS, Raymond, (2007), *Anahtar Sözcükler*, (Çev: Savaş Kılıç), İletişim Yayınları, İstanbul.

World Bank (2005), *Poverty Manual*, All, JH Revision of August 8, 2005, page, 8 (siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/PMch1.pdf)16.04.2012.